

Pomen raziskovanja in izobraževanja v slovenskem znakovnem jeziku

dr. Matic Pavlič, projekt Pri-ročna slovnica slovenskega znakovnega jezika

Vsak gluhi, vsak tolmač slovenskega znakovnega jezika, vsak logoped, strokovni delavec in vsak, ki je že kdaj srečal vsaj enega kretalca, bo zatrdil, da je Slovenski znakovni jezik – jezik. Kako lahko to dokažemo? Preverimo, ali ima samostalnike in glagole, ujemanje in stavčno zanikanje ... To so značilnosti vsakega jezika in potrditev teh značilnosti pomeni, da slovenski znakovni jezik je jezik.

V večini izmed 6000 jezikov, ki jih uporabljamo na Zemlji, te značilnosti niso raziskane. Govorci in kretalci intuitivno, po občutku obvladajo svoj jezik – čeprav zavestno ne poznajo njegove slovnice. Pri starosti petih ali šestih let že do potankosti ločijo sprejemljive izraze od nesprejemljivih in slovnične stavke od neslovnčnih, čeprav se o tem niso učili iz šolskih knjig. Za večino jezikov take knjige sploh ne obstajajo, saj jih jezikoslovci še niso poskusili napisati. Iz tega sledi, da jezikovni uporabniki jezikoslovcev za uspešno sporazumevanje ne potrebujejo, pa tudi njihovih bolj ali manj natančnih opisov jezikovnega znanja ne. Zakaj torej kljub temu raziskujemo in opisujemo slovenski znakovni jezik?

Odgovor je preprost. Zakaj je Valvasor raziskoval Cerknško jezero? Zakaj se je Nikola Tesla ukvarjal z elektriko? Verjetno v prijavo svojega projekta ni zapisal dolgoročnega cilja v smislu: »Na osnovi mojega dela bodo v letu 2019 množično izdelovali majhne elektronske naprave, ki bodo omogočale pomnjenje velike količine podatkov in jih bomo imenovali USB ključki.« Raziskujemo zato, ker nas nek pojav zanima. In gluhe kretalce njihov jezik zelo zanima. Če jih boste vprašali, ali želijo izvedeti kaj o slovnici slovenskega znakovnega jezika, bodo sicer samo zamahnili z roko, vendar pa se bodo takoj po vašem predčasnem odhodu začeli pogovarjati, zakaj ste uporabili to in to kretnjo, ne pa te in te. Če jim boste dali orodje za raziskovanje njihovega jezika, pa jim bodo oči kar žarele. Govorim iz lastnih izkušenj.

Raziskovanje pa v primeru slovenskega znakovnega jezika lahko prinese tudi bolj konkretne koristi: in sicer na področju (i) ohranjanja, (ii) usvajanja, (iii) poučevanja, (iv) tolmačenja in družbenega statusa tega jezika.

(i) Ohranjanje slovenskega znakovnega jezika. Določeno število jezikov vsak dan umre in določeno število se jih rodi. To je naravni proces, ne tragedija. Kljub temu pa bi bila smrt slovenskega znakovnega jezika nepredstavljiva tragedija. Preprosto zato, ker je to edini jezik, ki ga slovenski gluhi lahko v polnosti in brez omejitev uporabljajo. Glede na število izdanih odločb je v Sloveniji le okrog 1000 gluhih kretalcev, ki slovenski znakovni jezik uporabljajo kot primarno sporazumevalno sredstvo. To pomeni, da je ta jezik tako rekoč mrtev. Kaj lahko storimo, da ne bo dokončno umrl? Nosilci sprememb, in s tem ohranjanja jezika, so otroci, ki v procesu usvajanja jezika vsakič znova poustvarijo jezik. Poskrbeti moramo torej, da bodo otroci lahko nemoteno usvajali ta jezik.

(ii) Usvajanje slovenskega znakovnega jezika. Jezikovno znanje se bistveno razlikuje od znanja geografije ali fizike. Jezikovno znanje otrok vsrka sam od sebe, rečemo, da ga usvoji. Brez vaje in delovnih zvezkov. Brez terminov, kot sta glagol ali ujemanje. Brez zavestne analize. Proces usvajanja jezika ne moremo bistveno pospešiti, saj otroka ne moremo poučevati o jeziku in ga s tem pripraviti, da bi preskočil katerega od korakov. Zakaj potem tako nujno potrebujemo slovenski znakovni jezik kot učni jezik in učni predmet v osnovni in srednji šoli? Da ustvarimo okolje, v katerem bodo gluhi otroci lahko po naravni poti usvajali jezik, ki ga edinega lahko zaznajo brez vsakršnih omejitev, slovenski znakovni jezik. Če se namreč gluhi otroci rodi slišničim staršem, v domačem okolju ne more po naravni poti usvojiti nobenega jezika – lahko pa v šoli po naravni poti usvoji slovenski znakovni

jezik; verjetno še bolj učinkovito v interakciji z vrstniki kot pa iz učiteljeve razlage. Kljub temu učiteljeva razlaga ni zanemarljiva – koristi lahko predvsem tistim, ki se želijo naučiti tega jezika v odrasli dobi. Na primer slišočim staršem gluhih otrok.

(iii) Poučevanje slovenskega znakovnega jezika. V odrasli dobi novih jezikov več ne usvajamo samodejno, ampak se jih učimo z vajo. Lažje in hitreje gre, če imamo smiselno razlago – razumljive recepte, po katerih sestavljamo besedne zveze, trdilne, vprašalne in nikalne stavke. Staršev v trenutku, ko dobijo gluhega novorojenčka v naročje, ne zanima, ali bo postal geograf ali delavec v tovarni USB ključkov ali jezikoslovec: zanje je bistveno, da z njim vzpostavijo stik, komunikacijo. In to je bistveno tudi za dojenčka, zato morajo starši nemudoma odpraviti oviro v komunikaciji, ki jo predstavlja gluhoti – vsekakor pa ni potrebno, da iznajdejo zdravilo za gluhoti. Najpreprostejša rešitev za to oviro je slovenski znakovni jezik. Znotraj skupnosti gluhih kretalcev namreč gluhoti ni ovira za komunikacijo, saj skupnost gluhih vedno razvije svoj jezik, ki se izraža z rokami in mimiko. Slovenski gluhi so na primer razvili slovenski znakovni jezik, ki se, naj še enkrat poudarim, razlikuje od avstrijskega, italijanskega in japonskega znakovnega jezika, če naštejemo le nekatere. Če se gluhi otrok rodi staršem, ki kretajo, ne bo imel težav z usvajanjem znakovnega jezika. Usvojil ga bo samodejno, brez truda in težav. Kasneje pa se bo zlahka učil tudi drugih govornih in znakovnih jezikov – in sicer kot tuje jezike. Težave pa bo imel gluhi otrok, ki se rodi v družino z govornim jezikom. Življenjsko situacijo takega otroka lahko primerjamo z dojenčkom, ki ga ob rojstvu starši iz nekega razloga ne izpostavijo svetlobi, ampak zanj skrbijo v popolni temi. Po enem letu ga prvič pripeljejo na sonce. Ta otrok, ki ima zdrave oči in zdrave možgane, ne bo nikoli spregledal. Ker se povezava med očmi in centrom za vid v možganih samodejno vzpostavi v prvem letu otrokovega življenja. Če pa možgani znotraj tega okna priložnosti niso samodejno začeli obdelovati slik, ki jih pošiljajo oči, potem je ta priložnost zamujena. Podobno je z jezikom. Otrok bo sam razvil jezik, vendar mora priti v stik z jezikom, ki ga lahko zazna, da se ta proces lahko začne. Gluhim otrokom pa je, kot rečeno, od trenutka rojstva dalje edini jezik, ki ga lahko v polnosti zaznavajo, znakovni jezik. Koliko staršev poznam, ki bi se začeli učiti slovenskega znakovnega jezika, da bi lahko komunicirali s svojim gluhim dojenčkom? Nobenega. Poleg slabe osveščenosti je razlog ta to nedvomno tudi v slabi raziskanosti jezika, v pomanjkanju sodobnih učnih gradiv in nasploh v pomanjkanju jezikoslovcev, ki bi se ukvarjali z raziskovanjem tega jezika.

(iv) Tolmačenje slovenskega znakovnega jezika. Večina tolmačev slovenskega znakovnega jezika ni jezikoslovcev. Slovenskega znakovnega jezika niso študirali, prav tako niso študirali prevodoslovja. Njihova profesionalnost je pogosto odvisna od njihove prirojene intuicije za tolmačenje in od njihove osebne volje do izpopolnjevanja. Mnogi certificirani tolmači slovenskega znakovnega jezika se na tolmačenje ne pripravijo vnaprej, tudi če bi se lahko. Mnogi tolmačijo dobesedno. Si lahko kdo predstavlja, da bi tolmač iz angleščine v slovenščino – ali obratno – tolmačil dobesedno? Si lahko kdo predstavlja, da bi stavek »Spoznal sem svojo zmoto.« tolmač prevedel kot »I met my mistake«? Vendar se dogaja ravno to ... in tolmačem niti ne moremo prav zameriti, saj v tem trenutku enostavno ne obstajajo gradiva, na podlagi katerih bi se lahko strokovno izobrazili. Pogosto pa so ovira tudi predsodki do slovenskega znakovnega jezika in njegov nizki družbeni status.

(v) Družbeni status slovenskega znakovnega jezika. Nekateri predsodki do slovenskega znakovnega jezika so znani in trdovratni: večina slišočih misli, da je slovenski znakovni jezik v resnici bolj podoben pantomimi, kljub temu pa imajo po mnenju slišočih gluhi srečo, ker tako ali tako uporabljajo isti jezik kot ostali gluhi po svetu in se zato lahko neovirano sporazumejo z njimi. To seveda ne drži, kar dokazujemo jezikoslovci z opisovanjem jezikovnih pojavov v različnih znakovnih jezikih. In ti pojavi se med seboj razlikujejo na podoben način, ko se razlikujejo pojavi v jezikih znotraj družine indoevropskih jezikov. Drugi predsodki do slovenskega znakovnega jezika so manj znani in še bolj

trdovratni: večina gluhih globoko v sebi ne verjame, da je slovenski znakovni jezik enakovreden slovenskemu govornemu jeziku. Pogosto v javnih položajih uporabljajo različico slovenskega znakovnega jezika, ki je pod velikim vplivom slovenščine. Preprosto zato, ker želijo uporabiti višji register jezika in imajo občutek, da to lahko dosežejo prek vnašanja elementov prestižnega jezika – slovenščine – v svoj jezik. Ne verjamejo, da je slovenski znakovni jezik enako razvit, enako zanimiv, enako primeren za uporabo v šolstvu, znanosti, umetnosti in brez dvoma tudi za predstavitev pred državnim zborom. Za te predsodke niso sami krivi. Povzročam jih tudi jaz, ki tega svojega prispevka nisem odkretal, ampak govoril.